

Бібліографія

1. Сілонова Н.Б. Аналіз сучасних систем менеджменту для покращення навчального процесу у ВНЗ / Н.Б. Сілонова, А.В. Сідлярченко // Научные труды SWorld. – 2015. – Вып. 3 (40). – Т. 7. – С. 74-78.
2. Womack J. Lean Thinking: banish waste and create wealth in your corporation / James P. Womack, Daniel T. Jones – 2nd edition. – revised and update. – NY: Free Press, 2003. – 400 p.
3. Гречан А.П. Розвиток вищої освіти на засадах ощадливості [Електронний ресурс] / А.П. Гречан, І.В. Колос // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 5. – С. 367-371. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/74.pdf>.
4. Єрмакова С.С. Фундаментальні аспекти впровадження ощадливого виробництва у навчальний процес вищого технічного навчального закладу / С.С. Єрмакова // Наука і освіта. – 2016. – № 1. – С. 62-66.

Monika GRABOWSKA

Uniwersytet Ekonomiczne we Wrocławiu, Polska

ZRÓWNOWAŻONE ROLNICTWO JAKO ISTOTNY ELEMENT SEKTORA ROLNICZEGO W POLSCE

Obecnie w gospodarkach występują trzy sektory: przemysłowy, usługowy i rolny. W zależności od rozwoju gospodarczo-społecznego i prowadzonej polityki w danym kraju może dominować któryś z sektorów, lub też udział ich może być równomierny bądź też rozłożony w zależności od potrzeb danego kraju. Jednak w większości gospodarek wysokorozwiniętych na czoło wysuwa się sektor usług, potem przemysłowy i na końcu, z najmniejszym udziałem sektor rolny. W tym momencie należy dodać, że tak się sprawy mają jak mówimy o ilościowym udziale tych sektorów. W momencie gdy spojrzymy na to zagadnienie z punktu widzenia jakościowego to należy postawić pytanie czy jakość wytwarzanych produktów, bądź usług nie powinno mieć dominującej roli w tym dyskursie?

Sektor rolny to dział gospodarki, który przyczynia się do wytwarzania dóbr zaspakajających potrzeby żywnościowe obywateli danego kraju. Zarówno samo rolnictwo, jak i przemysł spożywczy szeroko pojęty to ważne elementy tego sektora. Ważnym jest, że wartość produkcji realizowanej w tym dziale gospodarki wzrasta. Zmienia się natomiast relacja pomiędzy wynikami uzyskiwanymi w rolnictwie i przemyśle spożywczym. Znaczenie sektora rolno-żywnościowego w gospodarce narodowej przede wszystkim determinowane jest przez stopień rozwoju gospodarczego danego państwa,

zaś w drugiej kolejności wynika ono z wewnętrznej struktury sektora. Duże zmiany nastąpiły w tym sektorze ze względu na aspekty jakościowe i zmianę mentalności społeczeństwa, oraz odpowiedniej, a tym samym dostosowanej do wymogów Unii Europejskiej regulacji przepisów krajowych w kontekście aspektów zrównoważonego rozwoju.

W Polsce zasady zrównoważonego rozwoju obowiązują od ponad dwudziestu pięciu lat, kiedy to podpisano deklarację szczytu Ziemi w Rio de Janeiro, a tym samym w polskiej Konstytucji znalazł się zapis artykułu 5, w którym „*Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*”. Dodatkowo widoczne są te zapisy w wielu dokumentach, które wymieniono w tabeli 1.

Istotne znaczenie w zrównoważonym rozwoju społeczno-gospodarczym należy przypisać rolnictwu. Rolnictwo odgrywa bowiem szczególną rolę w urzeczywistnianiu idei zrównoważonego rozwoju ze względu na jego znaczenie w zarządzaniu zasobami przyrody, (w tym ziemią), oraz dla osiągnięcia celów wspólnych obecnie, jak i w przyszłości. W ramach rolnictwa wytwarzanie żywności w sposób odnawialny to konieczność, umiejscowienie produkcji rolniczej w ramach systemu przyrodniczego, musi być zachowana, aby można było kontynuować proces produkcji rolniczej w przyszłości.

Tabela 1

Dokumenty zawierające zapisy o Zrównoważonym Rozwoju

Polska legislacja		
1	2	3
1	Polityka ekologiczna państwa	Urząd Rady Ministrów, Warszawa, 1991
2	Polska 2025 – długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju	Rada Ministrów, Warszawa 2001
3	II Polityka ekologiczna państwa	Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001
4	Strategia rozwoju kraju 2007-2015	Urząd Rady Ministrów, Warszawa 2006
5	Strategie sektorowe, w tym: Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa	Urząd Rady Ministrów, Warszawa 2012
6	Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności	Rada Ministrów, Warszawa 2013
7	Ustawa Prawo Ochrony Środowiska	Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r., Dz. U. 2001 nr 62 poz. 627
Unia Europejska (dokumenty obowiązujące po akcesji)		
8	Strategia Rozwoju Zrównoważonego, polityka wspólnotowa przyjęta na szczycie Unii Europejskiej w Goeteborgu (2001 r.), potwierdzona w Traktacie z Nicei	<i>Environment 2010: Our Future, Our Choice. The Six Environment Action Programme of the European Community</i> , COM (2001), 31 Final, Luxemburg

1	2	3
9	Odnowiona Strategia Zrównoważonego rozwoju UE	<i>A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development, COM (2001) 264 Final, Luxembourg.</i>

Zródło: Opracowanie własne na podstawie: Zrównoważenie Polskiego Rolnictwa, Powszechny Spis Rolny 2010, praca zbiorowa pod kierunkiem J.S.Zegara, GUS, Warszawa 2013, s. 7-8.

Pomimo, że dużo się dyskutuje i pracuje nad koncepcją zrównoważonego rolnictwa nie udało się dokładnie sprecyzować definicji dla tego pojęcia. Wiąże się to z dylematem kiedy należy uznać rolnictwo za zrównoważone? Większość badaczy uznaje, że o rolnictwie zrównoważonym możemy mówić wtedy, gdy występuje harmonijna realizacja celów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych. Przy czym najwięcej uwagi przypisuje się do kwestii środowiskowych. Ma to swoje pozytywne znaczenie gdyż środowisko naturalne stanowi jednocześnie kapitał naturalny, o który należy w głównej mierze dbać obecnie, jak i dla przyszłych pokoleń. W przeciwnym bowiem przypadku zostałyby naruszone przyrodnicze warunki życia (habitat) gatunku ludzkiego. W zakresie ładu społecznego możliwości są większe, chociażby ze względu na mega trendy kulturowe i zmiany wartościowania kapitału społecznego. Niemniej kultura ma zasadnicze znaczenie dla postrzegania środowiska naturalnego, sposobów życia i działań ekonomicznych oraz społecznych. Najbardziej plastyczny jest ład ekonomiczny, ale jednocześnie jest on bardzo wrażliwy, ponieważ silnie wiąże się z motywami ludzkiego działania. W sumie zatem, zrównoważone gospodarowanie w rolnictwie wymaga stosowania praktyk rolniczych nie naruszających równowagi środowiskowej, zapewniających korzyści ekonomiczne oraz sprzyjających rozwojowi społecznemu. Zrównoważenie rolnictwa czy inaczej rolnictwo zrównoważone ma miejsce wtedy, gdy wartość cech (atrybutów) przesądzających o zrównoważeniu mieści się w przedziale określonym przez pewne wartości progowe (krytyczne). Problem w tym, iż na ogół wartości progowe są zróżnicowane między ekosystemami. Zatem w kwestii zrównoważenia trzeba odróżniać sytuację statyczną (zrównoważenie) i dynamiczną (rozwój zrównoważony). W pierwszym wypadku mierzony podlega stan, zaś w drugim zmiana. W pierwszym jest to wynik dotychczasowego przebiegu procesu, zaś w drugim zmiana, na którą wpływ ma polityka. Ale prowadzenie skutecznej polityki wymaga przede wszystkim informacji.

Na uwagę zasługuje fakt, że pojęcia „rolnictwo zrównoważone” nie należy porównywać z koncepcją rolnictwa ekologicznego, naturalnego czy organicznego, co ma często miejsce. Jak już wcześniej autorka wspominała o

rolnictwie mówimy, że jest zrównoważone jeśli swym zakresem obejmować będzie aspekty przyrodnicze, ekonomiczne i społeczno-kulturowe. W tym znaczeniu można uznać, że jest to „produkt nowej filozofii gospodarowania” i kwestii prowadzenia gospodarstw w środowisku wiejskim poszerzonym o kwestie pozaśrodowiskowe. Obecnie, w zmieniających się okolicznościach i warunkach życia nie można ograniczyć się z ideą zrównoważonego rolnictwa tylko do aspektów środowiskowych, jak to było na początku dyskursu o zrównoważonym rozwoju. Interesy społeczne stają się ważnym przedmiotem zainteresowania rolnictwa zrównoważonego, które przeciwstawiają się interesom jednostkowym. W nowym postrzeganiu zrównoważonego rolnictwa jako modelu niejako a priori odrzuca się dominację interesu jednostkowego (prywatnego) nad interesem społecznym. A to oznacza diametralnie odmienne ujęcie ekonomiczne i filozoficzne.

Nowe postrzeganie zrównoważonego rolnictwa obejmuje zatem:

1. integrację procesów biologicznych i ekologicznych w procesie produkcji rolnej,
2. minimalizowanie zużycia zasobów nieodnawialnych, zwłaszcza szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi,
3. substytucji nakładów zewnętrznych przez kapitał ludzki,
4. zwiększanie zdolności ludzi do współdziałania w zakresie rozwiązywania wspólnych problemów dotyczących gospodarowania zasobami naturalnymi.

Aspekty środowiskowe jako że były podstawowym filarem zrównoważonego rozwoju nakierowują nasze myślenie i działania na zrównoważone rolnictwo, ze względu na zagrożenia jakie niesie ze sobą działalność gospodarcza człowieka oraz ograniczona ilość zasobu naturalnego. Środowisko przyrodnicze określa warunki dla życia i potencjalne możliwości rozwoju cywilizacyjnego. W danym wypadku chodzi głównie o odnawialność (trwałość) agrosystemów. Dlatego w głównej mierze należy skierować działania na:

1. tworzenie struktury gleby i jej żyzności.
2. ochronę jakości wód,
3. ekologiczną walkę z chwastami przy minimalizacji zużycia pestycydów,
4. zwiększanie bioróżnorodności w gospodarstwie rolnym.

Ponadto zalecane jest stosownie odpowiednich technologii i praktyk rolniczych, nadających nowe podejście uwzględniające zasady zrównoważonego rolnictwa.

Należą do nich koncepcje, które:

1. nie mają szkodliwych skutków środowiskowych (nie wywierają presji na środowisko),
2. są dostępne i efektywne dla rolników,

3. prowadzą do zwiększenia produktywności rolnictwa i mają dodatnie efekty w zakresie dóbr i usług środowiskowych. Szczególne znaczenie mają technologie i praktyki rolnicze zwiększające zasoby kapitału naturalnego (wzmocniające jego potencjał) takie jak:

– zintegrowane zarządzanie ochroną roślin – wykorzystujące odporność ekosystemu na szkodniki i choroby oraz stosujące pestycydy tylko wówczas, gdy inne opcje są nieskuteczne,

– zintegrowana gospodarka składnikami odżywczymi – poszukująca równowagi w ramach gospodarstwa jedynie z niezbędnym zasileniem zewnętrznym,

– minimalizowanie prac uprawowych (orki) – aby chronić glebę oraz bardziej efektywnie wykorzystać dostępne zasoby wilgoci.

4. rozwój agroleśnictwa, polegające na włączaniu drzew i krzewów w system rolniczy,

5. rozwój akwakultury, włączająca ryby, skorupiaki i inne organizmy wodne w systemy rolnicze, nawadnianie pól ryżowych, stawy rybne, dla zwiększenia produkcji białka,

6. retencja wody, zwłaszcza na obszarach suchych, co zwiększa możliwości produkcyjne,

7. integracja zwierząt hodowlanych w systemach rolniczych.

Podstawową cechą nowej strategii rozwoju sektora rolnego jest wielofunkcyjność rolnictwa, które zdecydowanie wzmocnia mechanizmy rozwoju zrównoważonego i sprzyja dostarczaniu dóbr publicznych przez rolnictwo i obszary wiejskie. Rolnictwo pełni wiele funkcji w rozwoju cywilizacyjnym, które są różnie postrzegane w zależności od etapu rozwoju i konkretnych uwarunkowań środowiskowych i społecznych. Pełnienie tych funkcji może pozostawać ze sobą w różnorodnych związkach: konkurencyjnym, sprzężonym, komplementarnym, substytucyjnym. Historycznie znana, funkcja żywnościowa, zostaje uzupełniona wydobytymi obecnie innymi funkcjami komercyjnymi i niekomercyjnymi, społecznymi i kulturowymi, co stanowi o nowym postrzeganiu sektora rolnego z punktu widzenia rolnictwa zrównoważonego.

Literatura

1. Kędziora A., Przyrodnicze podstawy ochrony ekosystemów rolniczych, Polskie Towarzystwo Agronomiczne, Fragmenta Agronomica, 2007.

2. Reaping the Benefits: Science and the Sustainable Intensification of Global Agriculture. The Royal Society, London 2009.

3. Woś A., Zegar J.St., Rolnictwo społecznie zrównoważone, IERiGŻ, Warszawa 2002.

4. Zegar J. St., Współczesne wyzwania rolnictwa, WN PWN, Warszawa 2012.